İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 13

GİRİŞ
İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ'NE GİRİŞ

İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ'NE GİRİŞ /
Hasan Onat - Sönmez Kutlu 19
1. İslâm Mezhepleri Tarihi: Tanım, Amaç ve Kısa Tarihçe 19
2. İslâm Mezhepleri Tarihi'nin Yöntemi 24
   2.1. Veri Toplama, Tasnif Etme ve Üzerinde Çalışma Aşaması 26
   2.2. Bilgi ve Belgelerin Fikir, Olay, Zaman ve Mekan ile irtibatının Kurulması Aşaması 31
   2.3. Bilgi, Belge ve Verilerin Etkin Kullanılması, Yeniden İnşa ve Değerlendirme Aşaması 33
3. Din-Mezhep İlişkisi ve İslâm Ortak Paydası 35
   3.1. Din-Mezhep İlişkisi 35
   3.2. İslâm Ortak Paydası 37
4. İslâm Mezhepleri Tarihinin Temel Kavramları 41
   4.1. Fırka, Fırkay-ı Nâciye ve Mezhep 41
   4.2. Makâle ve Makâlât 43
   4.3. Milel ve Nihal 43
   4.4. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at ve Ehl-i Furkat 44
   4.5. Ehl-i Bid'at/Ashâbu'l-Bid'a ve Ehlu'l-Ehvâ/Ashâbu'l-Ehvâ 45
   4.6. Hakk/ Ehl-i Hakk-Batıl/ Ehl-i Batıl 46
5. Mezhepler Tarihinin Kaynakları ve Temel Özellikleri 46
6. Mezheplerin Doğuş Sebepleri 49
   6.1. İnsan Unsuru 50
   6.2. Sosyal Değişme ve Siyaset 52
   6.3. İslâm'ın İnsana Tanıdığı Düşünce Özgürlüğünün ve Kur'ân'ın Bazı Özelliklerinin Mezheplerin Doğuşundaki Etkisi 55
   6.4. Mezheplerin Doğuşunda İslâm'ın Geniş Bir Coğrafyaya Yayılmasının ve Başka Kültür- Medeniyetlerin Etkileri 57

1. BÖLÜM
HARİCİLİK, MÜRCİE VE MUTEZİLE

HARİCİLİK / *Hasan Onat - Orhan Ateş* 63
1. İsimlendirme 63

2. Hâricîliğin Tarihçesi 64
2.1. Hâricîliğin Ortaya Çıkışını Hazırlayan Sebepler 64
2.2. Hâricîlerin Temel Görüşleri 66
2.3. Hâricî Zihniyetin Bazı Belirgin Özellikleri 67
2.4. Hâricîler'in Kur'ân'a Bakışı 67
3. Hâricîlerin Fırkalara Ayrılışı 69
3.1. Ezârika 70
3.2. Necedât 71
3.3. Acaride 71
3.4. Beyhesiyye 72
3.5. Sufriyye 72
4. İbâziyye 72
4.1. İsimlendirme 73
4.2. İbâziyyenin ortaya Çıkışı 74
4.3. İbâzîye'nin Yayılışı 75
5. İbâzi Görüşler 79
5.1. Dinî Görüşler 80
5.2. İbâzîye'nin Siyasi Görüşleri 85
6. İbâziyye'nin Günümüzdeki Durumu 86

MÜRCİE / *Sönmez Kutlu* 91
1. İsimlendirme: Mürcie İsmi Ve İrcâ' Kavramı 91
2. Mürcie'nin Doğuşu Ve Teşekkülü 94
2.1. Mürcie'nin Doğuşunu Hazırlayan Sebepler 94
2.2. Mürcie'nin İlk Nüveleri: Tarafsızlar Grubu 97
2.3. Mürcie'nin Teşekkülü: 60-75/679-694 99
2.4. İlk Mürcii Fikirler 101
3. Mürcie'nin Tarihçesi 102
3.1. Emeviler Döneminde Mürcie 102
3.2. Abbasiler Döneminde Mürcie 106
4. Mürcie'nin Görüşleri 107
4.1. Mürcie'nin İ'tikadî Görüşleri 108
4.2. Mürcie'nin Siyasi Görüşleri 114
4.3. Mürcie'nin Fıkhî Görüşleri 117
4.4. Mürcie'nin Tasavvufî Görüşleri 117
5. Mürcie'nin Fırkalara Ayrılışı 118

MU'TEZİLE / *Osman Aydınlı* 127
1. İsimlendirme 127
2. Mu'tezile'nin Tarihçesi 128
2.1. Mu'tezile'nin Doğuşuna Etki Eden Faktörler 128
2.2. Mu'tezilenin Teşekkül Süreci 131
2.3. Mu'tezile'nin En Güçlü Dönemi: Altın Çağı 132
2.4. Ekolün Güç Kaybı ve Yeniden Canlanma Çabaları 133
2.5. Mu'tezilî Farklılaşma: Basra ve Bağdat Ekolleri 138
3. Temel Görüşleri 143
3.1. el-Menziletü beyne'l-Menzileteyn 144
3.2. el-Va'd el-Vaîd 145
3.3. el-Emru bi'l-Ma'ruf ve'n-Nehyi ani'l-Münker 146
3.4. Tevhid 146
3.5. Adl 148
4. Günümüzdeki Durumu 150

2. BÖLÜM
ŞİİLİK

ŞİİLİĞİN DOĞUŞU, İLK ŞİÎ FİKİRLER VE İLK ŞİÎ HAREKETLER / *Hasan Onat* 157
1. Şiilik Nedir? 159
2. Şiiliğin Doğuşu Hakkındaki Bazı İddialar 161
2.1. Şia'nın Doğuşu Hakkında Şii Olmayanların Görüşleri 161
2.2. Şia'nın Doğuşu Hakkındaki Şiî İddialar, Delilleri ve Tahlili 165
3. İlk Şii Fikirler ve Şiiliğin Tarih Sahnesine Çıkışı 175
4. İlk Şii Hareketler 178

İMAMİYYE ŞİASI / *Hasan Onat* 183
1. İmamiyye ve İlgili Kavramlar 184
2. Tarihçe 1185
2.1. Cafer es-Sadık Öncesinde İmamiyye'nin Teşekkül Süreci İle İlgili İddiaların Fikir-Hadise İrtibatı Çerçevesinde Değerlendirilmesi 185
2.2. Ca'fer es-Sadık ve Sonrasında İmamiyye 195
3. İmamiyye'nin İtikadî Görüşleri 198
3.1. Tevhid 199
3.2. Nübüvvet 201
3.3. İmamet 203

3.4. Oniki İmam 207
3.5. Mead (Ahiret İnancı) 208
3.6. Adalet 208
3.7. Takiyye 209
4. İmamiyye'nin Günümüzdeki Durumu 209
4.1. İmamiyye Şiası'nın Coğrafi Dağılımı ve Ülkelere Göre Nüfus Oranları 209
4.2. İran ve Irak Şiiliği 210

ZEYDİYYE / *Yusuf Gökalp* 215
1. Zeydiyye Mezhebinin Doğuşu 215
2. Teşekkül Süreci 217
3. Zeydi Düşüncenin İktidara Taşınması ve Sonraki Tarihçesi 224
4. Zeydiyye'nin Temel Görüşleri 231
4.1. Tevhid 231
4.2. Adalet 232
4.3. el-Va'd ve'l-Vaid 233
4.4. İmamet 234
4.5. Emr-i bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i ani'l-Münker 236
5. Zeydiyye'nin Günümüzdeki Durumu 236

İSMAİLİLİK / *Muzaffer Tan* 243
1. İsimlendirme 243
2. Erken Dönem İsmaililik 244
2.1. Tarihçe 244
2.2. Fikrî Yapı 247
3. Fatımi İsmaililiği 249
3.1. Tarihçe 249
3.2. Fikrî Yapı 253
4. Müstali İsmaililiği 255
4.1. Tarihçe 255
4.2. Fikrî Yapı 256
5. Nizari İsmaililiği 257
5.1. Alamut İsmaililiği 257
5.2. Alamut Sonrası Nizarilik 258
5.3. Müminşahi-Kasımşahi Bölünmesi 258
5.4. Fikrî Yapı 260
5.5. Agahanlar Dönemi 262

6. İsmaililiğin Günümüzdeki Durumu 265
6.1. Agahanlar 265
6.2. Diğer İsmaili Gruplar 266

DÜRZİLİK / *Ahmet Bağlıoğlu* 269
1. Tarihi Gelişimi Ve Dürzîliğin Teşekkülü 269
1.1. Hâkim Biemrillâh'ın Kişiliği 269
1.2. Hâkim Biemrillâh'ın İlahlığı 272
1.3. Dürzî Davetinin Başlaması 274
2. Dürzîlerin Temel Görüşleri 280
3. Ahlak Ve Hukuk Anlayışları 289
3.1. Ahlak Anlayışları 289
3.2. Hukuk Anlayışları 290
4. Dürzi Cemaat Yapısı 291
5. Dürzî Risâleleri 293
6. Dürzîliğin Günümüzdeki Durumu 294

NUSAYRİLİK / *Mazlum Uyar* 299
1. İsimlendirme 299
2. Fırkanın Doğuşu ve Tarihi Gelişimi 301
3. Nusayriliğin Kollara Ayrılması 308
4. Fırkanın İnanç, İbâdet Ve Erkanları 310
4.1. İnanç Esasları 310
4.2. İbâdet ve Erkanları 325
5. Din Adamları Ve Mezhebe Giriş Merasimleri 330
5.1. Din Adamları 330
5.2. Mezhebe Giriş Merasimleri 332
6. Nusayriliğin Günümüzdeki Durumu 337

3. BÖLÜM
EHL-İ SÜNNET

EHL-İ SÜNNET'İN TEŞEKKÜL SÜRECİ VE FİKRÎ ÇERÇEVESİ / *Sönmez Kutlu* 343
1. İsimlendirme Meselesi 343
2. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in Oluşum Süreci 345
3. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat İçerisinde Farklılaşmalar 348
3.1. Rey Taraftarları 350
3.2. Hadis Taraftarları 353
4. Ehl-i Sünnetin Fikri Çerçevesi 357

MATURİDİLİK / *Sönmez Kutlu* 365
1. Maturidiliğin Doğuşunu Hazırlayan Dinî, Siyasî ve Toplumsal Sebepler 365
2. İmam Maturidî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri 366
3. Maturidiliğin Teşekkülü ve Yayılışı 371
4. Maturidiliğin Görüşleri 380
4.1. Bilgi Kuramı 381
4.2. Tevhîd 382
4.3. Nübüvvet 383
4.4. İman ve Ameller 385
4.5. İnsan Fiilleri 386
4.6. Nesnel Ahlak Anlayışı 387
4.7. Din ve Şeriat Ayrımı 388
4.8. Siyaset-Diyanet Ayrımı 390
5. Maturidiliğin Günümüzdeki Durumu 391

EŞARİLİK / *Mehmet Kalaycı* 395
1. İsimlendirme Problemi 395
2. Eşariliğin Tarihçesi 396
2.1. Eşarîliğin Nüveleri 397
2.2. Eş'arî'nin İsminin Ön Plana Çıkarılması 399
2.3. Eşariliğin Toplumsal Tabanının Genişlemesi 400
2.4. Eşariliğin Yaşadığı Zihniyet Farklılaşmaları 402
3. Eşariliğin Temel Görüşleri 406
3.1. Bilgi Kuramı 407
3.2. Marifetullah 408
3.3. Hüsün-Kubuh 409
3.4. Allah'ın Sıfatları 410
3.5. Fiiller 411
3.6. Nübüvvet 412
3.7. İman 413
3.8. İmamet 415
4. Eşariliğin Günümüze İntikali ve Bugünkü Durumu 416

EHL-İ SÜNNET'İN FIKHÎ BOYUTU / *Sönmez Kutlu - Osman Aydınlı* 423
1. Hanefîlik 423
1.1. Hanefîliğin Tarihçesi 424

1.2. Temel Görüşleri 429
1.3. Günümüzdeki Durumu 432
2. Malikîlik 432
2.1. Malikîliğin Tarihçesi 433
2.2. Temel Görüşleri 435
2.3. Günümüzdeki Durumu 437
3. Şafiilik 438
3.1. Şâfiîliğin Tarihçesi 438
3.2. Şafiîliğin Temel Görüşleri 440
3.3. Günümüzdeki Durumu 441
4. Hanbelîlik 442
4.1. Hanbelîliğin Tarihçesi 442
4.2. Temel Görüşleri 445
4.3. Günümüzdeki Durumu 447

4. BÖLÜM
YEZİDİLİK, VAHHABİLİK, BABİLİK-BAHAİLİK VE KADIYANİLİK

YEZİDİLİK / *Metin Bozan* 455
1. İsimlendirme 455
2. Tarihçesi 456
2.1. Adî b. Müsâfir 457
2.2. Adeviyye Tarikatı 458
2.3. Yezidiliğin Tasavvufi Arka Planı: ‘Adî b. Müsâfir Sonrası Adeviyye 458
2.4. Adeviyye’den Yezidiliğe Dönüşüm Süreci 461
3. Temel Görüşleri 463
3.1. İnançları 463
3.2. İbadetler 469
3.3. Bayramlar 471
3.4. Diğer Dini Merasimler 473
4. Kastlar/Sosyal Tabakalar 474
5. Yezidiliğin Günümüzdeki Durumu 477

VEHHABİLİK / *Sönmez Kutlu* 483
1. Vehhabiliğin Doğuşunu Hazırlayan Sebepler 483
2. Muhammed b. Abdilvahhab’ın Aksiyoner Kişiliği 485

3. Vehhabiliğin Oluşum Süreci 487
4. Vehhabiliğin Görüşleri 490
4.1. Tevhîd 490
4.2. Şirk 493
4.3. Küfür ve Nifak 494
4.4. Şefaat 494
4.5. Tevessül 495
4.6. İman ve Ameller 496
4.7. Bid'at 498
4.8. İyiliği Eredip Kötülüğü Yasaklamak 498
4.9. İmamet 499
5. Vehhabiliğin Günümüzdeki Durumu 500
5.1. Cihadî Selefilik 501
5.2. Suudi Selefilik 503

BABİLİK-BAHAİLİK / *Mehmet Zeki İşcan* 509
1. Babilik Ve Bahailiğin Genel Çerçevesi 509
2. Tarihi Arkaplan 510
2.1.İmamiyye Şia'sı ve Mehdi İnancı 510
2.2. Şeyhilik Tarikatı 510
2.3. Babilik 511
3. Bahailiğin Gelişmesi 513
3.1. Mirza Hüseyin Ali (Bahaullah) Dönemi 513
3.2. Abbas Efendi (Abdulbaha)Dönemi 514
3.3. Şevki Efendi Dönemi 515
4. Bahai İnanç Esasları 516
4.1. Allah ve Peygamber İnancı 516
4.2. İnsan Ruhu ve Ölümden Sonraki Yaşam 519
4.3. Bahai Kutsal Kitapları 520
5. Bahai İbadetleri 520
5.1. Oruç 520
5.2. Namaz 521
5.3. Zekat 522
5.4. Hac 522
5.5. 19 Gün Ziyafet Toplantıları 522
6. Bazı Bahai İlkeleri 523
6.1. İnsanlığın Birliği 523

6.2. Evrensel Yardımcı Dil 524
6.3. Aşırı Zenginlik ve Fakirliğin Kaldırılması 524
6.4. Hükümete Sadakat 525
7. Dini Kurumlar Ve Bahailiğin Günümüzdeki Durumu 526

KADİYANİLİK – AHMEDİLİK / *Sıddık Korkmaz* 531
1. Kadiyaniliğin Tarihçesi 531
1.1. Mirza Gulam Ahmed 533
1.2. Hakîm Nureddin 539
2. Kâdiyân Kolu 540
2.1. Beşiruddin Mahmud Ahmed 540
2.2. Nâsır Ahmed 541
2.3. Tahir Ahmed 541
2.4. Mesrûr Ahmed 541
3. Lahor Kolu 542
3.1. Mevlânâ Muhammed Ali 543
3.2. Mevlânâ Sadruddin 543
3.3. Seyyid Ahmed Han 544
3.4. Asgar Hamîd 544
3.5. Seyyid Paşa 545
4. Görüşleri 545
4.1. Müceddidlik 546
4.2. Mesîhlik 547
4.3. Mehdîlik 548
4.4. Peygamberlik 549
4.5. Krişna Avatarlık 550
4.6. İman Esasları 551
4.7. Siyasî Görüşleri 552
5. Kâdiyânîliğin Günümüzdeki Durumu 553

EKLER: ALEVİLİK

EK:1 - KIZILBAŞLIK FARKLILAŞMASI ÜZERİNE / *Hasan Onat* 559
1. Kızılbaşlık Farklılaşmasının Kökeni ve Temel Nitelikleri 560
2. Yavuz Sultan Selim- Şah İsmail Mücadelesinde Kızılbaşlık ve Kızılbaşlar 567
3. Sonuç ve Değerlendirme 570

EK:2 - ALEVİLİĞİN DİNİ STATÜSÜ: DİN, MEZHEP, TARİKAT, HETERODOKSİ, ORTADOKSİ YA DA METADOKSİ / *Sönmez Kutlu* ... 577
1. Alevi İsmi'nin Türklerle ve Türk Coğrafyasıyla İlişkili Kullanımları ... 578
a) Yahya b. Zeyd Soyundan Gelenler ... 578
b) Peygamber Soyundan Gelenler ... 580
c) Hz. Ali'nin Peygamberliğini İleri Sürenler ... 580
d) Safevi Taraftarlığı / Yandaşlığı ... 581
2. İslâm Mezhepleri Tarihi Usulü Açısından Alevilik ve Bektaşiliğin Durumu ... 583
a) Sistematik Teoloji ... 584
b) Yazılı Edebiyat ... 585
c) Toplumsal Boyut ... 586
3. Alevi-Bektaşi Yazılı Kaynaklarında Farklı Mezhebi Unsurlar ... 588
a) Maturidiliğe Ait Unsurlar ... 588
b) Kerrami Unsurlar ... 592
c) Hanefi Unsurlar ... 593
d) Zeydi-Mutezili Unsurlar ... 595
e) İsmaili/Batını Unsurlar ... 596
f) Şii-İmami Unsurlar ... 597
g) Caferi Unsurlar ... 602
4. Sonuç Ve Değerlendirme ... 603

DİZİN ... 607

YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ ... 667

ÖNSÖZ

Din, toplum içinde insanca yaşayabilmenin temel ortak paydasını insanlara kazandırır. Bu ortak payda, her insanın Tanrı'nın özenle yarattığı benzersiz bir varlık olması ile kendisini açık eden, insan olmanın bizatihi değer olduğu gerçeğidir. Tanrı, aklı destek olsun diye vahiy göndermiştir. Din, insan hayatına anlam kazandıran, insanın olay ve olguları "olduğu hali ile", varolan gerçekliği ile anlamasını kolaylaştıran, insanın kendini inşa etmesini mümkün kılan bir araçtır. Din, insan için vardır. Din, kaynağını insanın fıtratında bulur. Din, toplumların gelişmişlik düzeyine göre kurumsallaşır. Bu sebepten, insanın olduğu her yerde, mutlaka din de vardır.

Dini anlayan, yaşayan ve kurumsallaştıran insandır. Bu bakımdan, din denildiğinde hem dinin özünü oluşturan temel kurucu ilkeler, hem de bu ilkelerin insanlar tarafından anlaşılma biçimleri akla gelir. Ancak, esas olan kurucu ilkeler olduğu için, dinin özünü bu ilkelerde aramak gerekir.

Dinin anlaşılma biçimi, anlayana, anlayanın içinde bulunduğu ortama ve anlaşılması gereken mesaj ile anlamaya çalışan arasındaki samimiyete bağlı olarak gerçekleşir. Bu sebepten, dinin anlaşılma biçimleri hem her bireyin hayatının muhtelif evrelerinde farklı olur, hem de toplumsal boyutta yatay ve dikey farklılıkları beraberinde getirir. Daha açık bir ifade ile, din anlayışı, bireysel ve toplumsal planda bütünüyle beşeri olan bir anlayıştır. Bu anlayışın ne ölçüde doğru olup olmadığı ile ilgili tek belirleyici yine "vahiy"dir. Vahyi anlayanın ise insan olduğu unutulmamalıdır. O zaman, din alanında belirleyici olan "ölçüt", aklın ve vahyin kesiştiği, daha doğrusu birbirini tamamladığı yerlerde karşımıza çıkan ölçüt olmaktadır. İşte bizim mezhep dediğimiz oluşumlar, dinin anlaşılması ile ilgili beşeri tezahürlerdir. Daha açık bir ifade ile din ile ilgili yorumlar, anlayış farklılıkları kurumsallaşmaya başlayınca karşımıza mezhepler çıkmaktadır.

Mezheplerin oluşumuna sebep olan farklılaşmalarda belirleyici olan inanç ve siyaset olursa, siyasi ve itikadi mezhepler; amel ve uygulamalar olursa, fıkhi mezhepler söz konusu demektir. Mezhep, cemaat ve tarikat türü dini nitelikli bütün oluşumların temelinde "yorum" vardır. Dolayısıyla bu tür oluşumlar bütünüyle beşeridir ve hiçbiri İslâm'ın tek doğru anlama biçiminin kendisininki olduğunu iddia edemez.

Kur'an, ısrarla, "hepiniz birden Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, ayrılmayın" (3. Âl-i İmrân, 103) diyerek birlik beraberliğe davet eder. "Dinde ayrılığı düşmeyin" (velâ teferrekû bihi) (42. Şuârâ, 13); "Dinlerini paramparça

eden (ferrekû dînehum) ve çeşitli zümrelere ayrılanlardan da olmayın ki, o ayrılığa düşen her zümre kendi inancı ve kendi görüşü ile övünüp durmaktadır" (30. Rûm, 32) buyurarak, din konusunda bilinçli ve duyarlı olmaya çağırır. Hz. Peygamber de, mü'minleri bir vücudun organlarına benzeterek, kardeşliği pekiştirmeye çalışmıştır. Bütün bunlara rağmen, Müslümanlar yüzlerce mezhebe, cemaate, tarikate bölünmüştür ve bölünmeye de devam etmektedir. İşin ilginç yanı, Kur'an'ın uyarısına rağmen her grup kendisini "kurtuluşa erecek fırka" olarak görmekte, sahip olduğu ile övünmekten geri durmamaktadır. İşte, esas itibariyle egemenlik ve çıkar meseleleri etrafında ortaya çıkan bu bölünme ve parçalanmalar, mezhepleri, cemaat ve tarikatları meydana getirmiştir. Ancak hemen belirtelim; Hz. Muhammed'in sağlığında ne mezhep, ne cemaat, ne de tarikat vardır.

Kur'an, insanları akıllarını kullanmaya, düşünmeye, belgeye ve sağlam bilgiye dayalı düşünmeye davet etmektedir. Bireysel olarak düşünmenin önüne ve dini anlama çabasının önüne hiçbir engel koymamaktadır. Hatta "bütün fikirleri dinlemeye, ama en güzeline uymaya" çağırmaktadır. Söz konusu din olunca, İslâm'ı anlama ve yaşama olunca Kur'an'ın istediği, Allah'ın vahyinin esas alınmasıdır. Bununla birlikte din anlayışları etrafındaki zümreleşmelerin dinleri ve mensuplarını parça parça etmesi ve her mezhebin kendisini mutlak doğru olarak görüp başkalarına empoze etmeye kalkması durumunda bu anlayışların bir zenginlik olmaktan çıkıp özgür düşüncenin önüne engel oluşturacağına dikkat çekmektedir. Mezhep, tarikat ve cemaatlerin İslâm düşüncesinin gelişmesinde münbit bir alan oluşturması ve gökkuşağı misali bir zenginlik olabilmesi için fikirlerinde Kur'an'dan ilham almaları kaçınılmazdır.

İşte İslâm Mezhepleri Tarihi, din anlayışındaki farklılaşmaların kurumsallaşmasının ürünü olan mezhepleri ve dini oluşumları bilimsel yöntemlerle inceleyen, İslâm'ı bir bütün olarak görme ve anlama imkanı sağlayan, İslâm'ın ve Müslümanların geleceğine ışık tutan bir disiplindir. Dini anlayan, yaşayan ve kurumsallaştıran insanın ta kendisidir. Bu bakımdan her türlü dini anlayış beşeridir. Mezhepler de beşeri oluşumlardır.

İslâm Mezhepleri Tarihi, her şeyden önce mezhep adı altında tarihte kendine yer açan oluşumları konu edinir. Bu alanda birazcık ilgilenen herkes bilir ki, hiçbir bir fikir, hiçbir sosyal oluşum kendiliğinden ve ortamdan yoksun olarak doğmaz. Ortaya çıkan hiçbir oluşum da, çıktığı haliyle kalmaz; değişerek, dönüşerek, evrilerek daha sonraki kuşaklara ulaşır. Kısaca, insanla, hatta canlıyla ilgili her şey, bir süreç dahilinde gerçekleşir. İşte İslâm Mezhepleri Tarihi, ilgi alanına giren her oluşumu, ona vücut veren

ortam ve tohum fikirlerden başlayarak bir süreç dahilinde, bilimsel yöntemlerle inceler. Böylece hem değişimleri hem de gelişmeleri anlamak mümkün olabileceği gibi; neyin din, neyin din anlayışı ve kültür olduğu konusunda bir bilinç geliştirmek mümkün olabilir.

Türkiye'de mevcut üniversite yapılanması içinde İslâm Mezhepleri Tarihi, İlahiyat Fakülteleri'nde Temel İslâm Bilimleri içinde yer almaktadır. İslâm Mezhepleri Tarihi iki bilim dalından oluşmaktadır: Klasik İslâm Mezhepleri ve Çağdaş İslâm Akımları. Klasik İslâm Mezhepleri, İslâm Düşüncesi'nin ana arterlerini oluşturan Haricilik, Şiilik, Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet gibi siyasi ve itikadi saiklerle oluşan mezhepleri incelediği gibi, Hanefilik, Şafiilik, Hanbelilik ve Malikilik gibi ameli saiklerle oluşan fıkhi mezheplerin itikadi boyutunu ve bu alanda ortaya çıkan birikimi bilimsel yöntemlerle inceler. Burada esas alınan ilke anlama ve açıklama, bir başka deyişle "anlayıcı açıklama"dır. Fikirlerin hangi zaman diliminde, nasıl oluştuğu; anlayış farkına dayalı kurumsallaşmanın hangi süreçler çerçevesinde geleceğe yürüdüğü, "fikir-hadise, zaman-mekan" irtibatı kurularak anlamaya çalışılır. Çağdaş İslâm Akımları ise Müslümanların mevcut anlayış biçimlerini tespit etmeye, bunlara dayalı muhtemel gelişmeleri önceden okumaya gayret eder.

Bu çalışmanın en önemli özelliklerinden birisi, her mezhebi, öncelikle kendi kaynaklarından anlamaya ve anlatmaya çalışmak olmuştur. Çalışmaya katkı sağlayan hiçbir bir bilim adamı, herhangi bir mezhebi yermek, ya da övmek amacıyla hareket etmemiştir. Esas olan, ilgi alanına giren mezhebi doğru anlayabilmektir. Mezheplerin adalet duygusu ile, mezheplerüstü bir yaklaşımla ve tarafsızlığı esas alarak anlamaya çalışıldığı, eser okunduğu zaman açıklıkla görülebilecektir.

Bu çalışmayı farklı kılan bir başka husus, İslâm Ortak Paydası da diyebileceğimiz İslâm'ın temel kurucu ilkeleri etrafındaki çekirdek anlayışla ilgili hassasiyettir. İslâm Ortak Paydası, bir kimsenin tıpkı Hz. Muhammed'in sağlığında, onun "örnek"liğini esas alarak, Kur'an'ın aydınlığında Müslüman olanların yaptığı gibi, bir kimseyi İslâm dairesine dahil eden temel kurucu ilkelerdir. Bir kimse, hangi mezhebe, tarikata, cemaate mensup olursa olsun, Tevhid, ahret ve nübüvvete inanıyorsa, Müslümandır ve İslâm dairesi içindedir. Farklı din anlayışlarının zenginlik olarak anlaşılabilmesi, İslâm Ortak Paydası'nın doğru anlaşılmasına ve mezhep, meşrep, cemaat ve tarikat gibi oluşumların İslâm'la özdeşleştirilmemesine bağlıdır.

Elinizdeki eser, bir anlamda Türkiye'de İlahiyat Fakülteleri'ndeki İslâm Mezhepleri Tarihi alanındaki birikimi de yansıtmaktadır. Amacımız

İslâm'ın ve Müslümanların birikiminin eleştirel yaklaşımla doğru anlaşılmasına; insanların İslâm'ın diriltici ve özgürleştirici soluğundan yararlanmasına birazcık da olsa katkı sağlayabilmektir. Müslümanların geleceği, bilginin gücüne sahip olmaya bağladır. Geçmişi doğru anlamadan, daha önceki tecrübelerden yararlanmadan bilginin gücüne sahip olmak mümkün değildir. İnsanlığın birikimine açık olmadan da bilgi üretilemez. Maziye ve ataların din anlayışına mahkum olmamanın yolu onu doğru anlayabilmekten geçer.

Son olarak Alevilik ve Kızılbaşlığın dini statüsü, menşei, gelişimi ve inanç yapısı en çok tartşılan konuların başında gelmektedir. Bu sebeple Kızılbaşlık farklılaşması ve Aleviliğin dini statüsü ile ilgili iki makaleye ekte yer verilmiştir.

Editörler